

**QAYTA QURILISH YILLARIDA O‘ZBEKISTONNING IJTIMOIIY-
SIYOSIY VAZIYATI**

Andijon Davlat Pedagogika Instituti Tabiiy fanlar fakulteti talabasi

Lug'monjonov Murodiljon

luqmonjonovw11@gmail.com

Andijon Davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi

Karimov Xasanboy

Annotatsiya; *Ushbu maqolada 1980-yillarning o'rtalarida Sovet Ittifoqida boshlagan qayta qurilish davrining O'zbekiston ijtimoiy va siyosiy hayotiga ta'siri tahlil qilinadi. Qayta qurilish islohotlari natijasida paxta ishi kabi korrupsiya holatlari oshkor bo'lib, xalqning noroziligi oshgani, milliy ong va madaniy qadriyatlar tiklanganligi ko'rsatilgan.*

Абстрактный; *В данной статье анализируется влияние периода восстановления, начавшегося в Советском Союзе в середине 1980-х годов, на общественно-политическую жизнь Узбекистана. В результате восстановительных реформ были выявлены случаи коррупции, такие как хлопковое дело, показано, что недовольство народа возросло, а национальное самосознание и культурные ценности были восстановлены.*

Abstract; *This article analyzes the impact of the period of reconstruction that began in the Soviet Union in the mid-1980s on the social and political life of Uzbekistan. As a result of the reconstruction reforms, cases of corruption such as the cotton affair were revealed, it was shown that the discontent of the people increased, and national consciousness and cultural values were restored.*

Kalit so'zlar: *Qayta qurish, O'zbekiston, ijtimoiy ahvol, siyosiy vaziyat, paxtachilik, mustaqillik harakati, davlat tili, Sovet Ittifoqi, korrupsiya, iqtisodiy inqiroz.*

Ключевые слова: *Реконструкция, Узбекистан, социальная ситуация,*

политическая ситуация, хлопководство, движение за независимость, государственный язык, Советский Союз, коррупция, экономический кризис.

Key words: *Reconstruction, Uzbekistan, social situation, political situation, cotton farming, independence movement, state language, Soviet Union, corruption, economic crisis.*

1980-yillarning o'rtalarida Sovet Ittifoqida boshlagan "qayta qurilish" (perestroyka) davri mamlakatning barcha hududlariga, jumladan, O'zbekiston Respublikasiga ham o'z ta'sirini o'tkazdi. Bu davrning asosiy maqsadi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarda islohotlar o'tkazib, jamiyatni demokratlashtirish edi. Biroq, O'zbekistonda ushbu jarayon murakkab sharoitda kechdi va mahalliy xususiyatlarga ko'ra o'ziga xos yo'nalishda rivojlandi. Qayta qurilish davrida O'zbekiston ijtimoiy hayotida qator o'zgarishlar kuzatildi. Sovet davlati tomonidan uzoq yillar davomida o'rnatilgan qat'iy nazorat va repressiv siyosat xalqning noroziligini keltirib chiqardi. Qayta qurilish yillarida fuqarolarning ochiq fikr bildirish imkoniyatlari biroz oshdi, bu esa mahalliy muammolarning oshkor bo'lishiga olib keldi. Xususan: "Paxta ishi" va korrupsiya fosh qilinishi: 1980-yillarda O'zbekistonda paxta sohasidagi korrupsiya jinoiy ishlari oshkor qilindi. Bu "paxta ishi" nomi bilan tanilgan va ko'plab yuqori lavozimli shaxslarning hibsga olinishi bilan yakunlandi. O'zbekistonda paxta ishi yoki paxta ishi (boshqa nomi o'zbek ishi) O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasida Leonid Brejnev hukmronligining so'nggi yillarida boshlangan va 1989-yilgacha davom etgan keng ko'lamlı repressiv antikorrupsiya mojarosi edi. Turg'unlik davrida yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblik kuchayib borishi bilan aholining hukumatga nisbatan ishonchini oshirish maqsadida paxta ishiga aloqador bo'lgan keng miqyosdagi jinoiy sud jarayonlari e'lon qilindi. Jami 800 ta jinoiy ish qo'zg'atilib, 4000 dan ortiq shaxs ushbu ish bilan bog'liq turli ayblovlar bo'yicha aybdor deb topildi. Sharof Rashidov 1959-yil 15-martda O'zbekiston Kompartiyasi birinchi kotibi etib tayinlandi. Hukmronligi davrida O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi O'rta Osiyoning boshqa Sovet Sotsialistik Respublikalari qatori Sovet Ittifoqining asosiy paxta manbaiga aylandi. 1970-yillarning boshlariga kelib

O‘zbekiston SSRda deyarli barcha ekin maydonlari paxtachilikda foydalanish uchun o‘zlashtirildi. Paxta yetishtirishni yanada oshirishning imkoni bo‘lmasa-da, davlat reja qo‘mitasi yoki Gosplan paxtani import qilishdan qochish maqsadida ishlab chiqarishni yanada oshirishni talab qila boshladi. Pestitsidlar va zaharli o‘g‘itlardan keng foydalanish hamda almashlab ekishdan voz kechish atrof-muhit uchun halokatli oqibatlarga olib keldi. G‘o‘zaning o‘shini yaxshilash maqsadida suvning isrof qilinishi Orol dengizining qurib qolishiga sabab bo‘lib, bu esa mintaqadagi ekologik vaziyatni yanada og‘irlashtirdi. Shunga qaramay, paxta yetishtirish darajasi oshmadi. Qo‘shib yozish yoki besh yillik rejalar natijalarini sun‘iy ravishda oshirish natijasida millionlab dollar mablag‘lar yo‘qotildi. Statistik ma’lumotlarning ishonchsizligi esa iqtisodiy qarorlar qabul qilinishiga to‘sqinlik qildi[2]. Shunga qaramay, Sharof Rashidov O‘zbekiston ustidan nazoratni saqlab qolib, mavjud bo‘lmagan miqdordagi paxtani yetishtirish uchun Sovet hukumatidan jami to‘rt milliard rubl mablag‘ oldi. Bu jarayon ko‘pincha adolatsizlik va nohaq ayblovlar bilan kechgan, natijada O‘zbekiston elitasida sovet rahbariyatiga nisbatan norozilik kuchaydi. Aholi sonining tez sur‘atlarda o‘shishi iqtisodiy resurslarning yetishmasligiga olib keldi. Ishsizlik va kambag‘allikning kuchayishi jamiyatda norozilik kayfiyatini oshirdi. Qayta qurilish yillarida O‘zbekistonda milliy o‘zlikni anglash va o‘z tarixini qayta kashf qilishga qiziqish ortdi. O‘zbekiston tarixi va madaniyatiga oid yangi tadqiqotlar, she’riyat va adabiyotda milliy qadriyatlarning aks ettirilishi ko‘paydi. Mahalliy ziyolilar milliy til va madaniyatning rivojlanishi masalasini ko‘tarishdi. Qayta qurilish davrida O‘zbekistonning siyosiy hayotida Sovet Ittifoqi markaziy hokimiyatining zaiflashuvi muhim o‘rin tutdi. Ushbu davrda quyidagi holatlar kuzatildi: Kompartiya o‘z nufuzini yo‘qota boshladi. Avval qat’iy nazorat qilinadigan siyosiy tizimda jamiyatning turli qatlamlaridan norozilik ovozlari eshitila boshladi. Sovet ittifoqining markazlashgan boshqaruv siyosatiga nisbatan mahalliy qarshilik o‘ydi. 1989-yilda O‘zbekiston Kompartiyasi birinchi kotibi Islom Karimovning hokimiyatga kelishi bilan mustaqillik yo‘lidagi dastlabki qadamlar qo‘yila boshladi. 1989-yilda “Birlik” xalq harakati tashkil etildi. Bu harakat milliy mustaqillik va o‘zbek tilining davlat tili sifatida tan olinishini talab

qildi. 1989-yilda "Davlat tili to'g'risidagi qonun" qabul qilinishi bu yo'ldagi muhim yutuq bo'ldi. Qayta qurilish davri ko'plab ijobiy o'zgarishlar bilan birga, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikning izdan chiqishiga ham olib keldi. Sovet Ittifoqining iqtisodiy inqirozi O'zbekistonning rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi. Ishsizlik va qashshoqlik ortdi, ayniqsa, qishloq joylarda iqtisodiy qiyinchiliklar yanada kuchaydi. Qayta qurilish davrida Sovet ittifoqidagi siyosiy tizimda erkinlikka intilish kuchaydi, bu esa milliy madaniyat va qadriyatlarni tiklash uchun imkoniyat yaratdi. O'zbek ziyolilari o'z xalqining tarixi, madaniyati va an'alariga e'tiborni kuchaytirishdi. Ayniqsa: Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, va boshqa buyuk allomalar merosini o'rganishga bo'lgan qiziqish oshdi. Teatr, adabiyot va san'atda milliy o'zlikni aks ettiruvchi asarlar paydo bo'ldi. 1989-yilda "Davlat tili to'g'risida"gi qonun qabul qilinishi milliy o'zlikni tiklash yo'lida muhim qadam bo'ldi. Bu qonun o'zbek tilining davlat tili sifatida huquqiy maqomini belgilab berdi. Ushbu qadam Sovet markaziy hukumatining rus tiliga asoslangan assimilyatsion siyosatiga qarshi norozilik ruhini kuchaytirdi. Qayta qurilish yillarida O'zbekistonda demokratik tamoyillarni ilgari suruvchi yangi siyosiy va ijtimoiy guruhlar shakllandi. Ularning eng muhimlari: "Birlik" xalq harakati – 1989-yilda tashkil etilgan va milliy mustaqillik, til va madaniyatni tiklash masalalarini ilgari surgan. "Erk" demokratik partiyasi – keyinchalik siyosiy muxolifatning asosiy kuchlaridan biri bo'ldi. Qayta qurilish davrida Sovet ittifoqining iqtisodiy siyosati ham inqirozga yuz tutdi. Bu jarayon O'zbekistonga quyidagi shakllarda ta'sir qildi: Reja asosidagi iqtisodiyotning samaradorligi pasaydi, sanoat rivoji sekinlashdi. Paxta monokulturasini siyosati natijasida iqtisodiyot qishloq xo'jaligiga haddan tashqari bog'liq bo'lib qoldi. 1989-yilda Islom Karimovning O'zbekiston Kompartiyasi birinchi kotibi lavozimiga saylanishi milliy manfaatlarni himoya qilishga asoslangan siyosatni kuchaytirdi. U markazdan qisman mustaqillik yo'lida qadamlar tashlashga intildi. Bu siyosiy rahbariyatning milliy mustaqillik sari dastlabki harakatlarini belgilab berdi. Qayta qurilish davrida Orol dengizining qurishi va atrof-muhitning yomonlashuvi ijtimoiy norozilikni kuchaytirdi. Ekologik muammolar aholining sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatdi va qishloq xo'jaligida

inqirozga sabab bo'ldi. Bu masalalar qayta qurilish yillarida mahalliy va xalqaro miqyosda muhokama qilina boshladi. Sovet ittifoqidagi siyosiy va iqtisodiy inqiroz O'zbekiston aholisida Sovet hukumatiga ishonchsizlikni kuchaytirdi. Moskva tomonidan mahalliy rahbarlarni jinoiy ayblovlariga tortish va markazning qattiq nazorati xalq orasida norozilik kayfiyatini oshirdi.

Xulosa

Qayta qurilish davri O'zbekiston uchun murakkab, ammo tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan davr bo'ldi. Bu yillar xalqni o'z mustaqilligiga erishish yo'lida uyg'otdi. Siyosiy va ijtimoiy hayotda yuz bergan o'zgarishlar keyinchalik mamlakatning mustaqillikka erishishi uchun zamin yaratdi. Shu sababli, qayta qurilish davri O'zbekiston tarixida tub burilish yillari sifatida qadrlil o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Narzulla Jo'rayev, Akbar Zamonov
O'zbekiston tarixi
(Mustaqillik davri)
2. Islom Karimov, "O'zbekiston: mustaqillik yo'lida" – Bu asar O'zbekistonning mustaqillikka erishish jarayoni va qayta qurilish davrining siyosiy tafsilotlariga oid muhim manbadir.
3. Abdulla Avloni, "O'zbekistonning tarixiy salohiyati" – Avloniyning asarlari O'zbekistonning tarixiy jarayonlarini va milliy qadriyatlarni o'rganish uchun foydali manbadir.
4. O'zbekiston Respublikasining tarixiy xronikasi – O'zbekistonning tarixini, shu jumladan, qayta qurilish davrini yorituvchi akademik asar.
5. Nodira Sirojiddinova, "Sovet davrida O'zbekiston: ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlar" – Bu asar Sovet davrida yuzaga kelgan ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarni, shu jumladan qayta qurilishning ta'sirini tahlil qiladi.
6. Abdulla Qodiriy, "O'tgan kunlar" – O'zbek adabiyotining klassikasi bo'lib, milliy ongni rivojlantirish va tarixiy kontekstni tushunish uchun muhim adabiy manba hisoblanadi.
7. Toshpo'lat G'oyibov, "Sovet O'zbekistonining iqtisodiy tarixi" – Sovet davrida O'zbekistonning iqtisodiy holatini tahlil qilgan asar.
8. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekistonda_paxta_ishi3